

O'ZBEK XALQ AMALIY BEZAK SAN'ATIDA KULOLCHILIKNING TUTGAN O'RNI

Dehqonov Ravshan Davlatovich
Qo'qon DU San'atshunoslik kafedrasini mudiri

Annotatsiya: Maqolada kulolchilikning o'zbek xalq amaliy bezak san'ati tarkibidagi o'rni, buyum shakli va bezak uyg'unligi, rang va naqsh tizimi hamda hunarmandchilik an'alarining avlodlararo uzatilishi tahlil qilinadi. Kulolchilik kundalik foydalanish buyumlarini yaratish bilan cheklanmay, mahalliy estetik qarashlar va madaniy xotirani ifodalovchi san'at turi sifatida talqin etiladi. An'anaviy maktablar tajribasini zamonaviy ta'lim va dizayn bilan bog'lash istiqbollari ham ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: kulolchilik, kulolchilikning amaliy ehtiyoj, estetik tafakkur, milliy bezak tizimi va xalq madaniyatidagi o'rnini yoritish, madaniy meros.

Аннотация: В статье рассматривается тема «О'zbek xalq amaliy bezak san'atida kulolchilikning tutgan o'rni» в контексте керамического наследия Узбекистана. Анализируются исторические и художественные особенности ремесла, региональные традиции и методологические подходы к их изучению. Подчеркивается необходимость сопоставлять предметные данные, опубликованные исследования и сведения, полученные в ходе полевых наблюдений.

Ключевые слова: керамика Узбекистана, история, декоративно-прикладное искусство, художественная традиция, региональные школы, культурное наследие.

Abstract: This article discusses "O'zbek xalq amaliy bezak san'atida kulolchilikning tutgan o'rni" in the context of Uzbekistan's ceramic heritage. It considers historical and artistic features of pottery, regional traditions, and methodological approaches to studying them. It emphasizes the importance of comparing object-based evidence, published research, and field observations.

Keywords: Uzbek ceramics, history, decorative arts, artistic tradition, regional schools, cultural heritage.

Kirish

Xalq amaliy bezak san'ati xalqning turmush tarzi, estetik didi, moddiy imkoniyatlari va tarixiy xotirasini ifodalovchi madaniy sohadir. Kulolchilik ushbu tizimda alohida o'rin tutadi, chunki u kundalik foydalanish uchun zarur buyumlarni yaratish bilan birga ularni badiiy shakl, rang va naqsh orqali bezaydi. Idishning vazifasi bilan uning estetik ko'rinishi bir-birini to'ldiradi: qulay shakl, mustahkamlik va bezak uyg'unligi buyumning umumiy qiymatini belgilaydi.

Kulolchilikning amaliy ehtiyoj, estetik tafakkur, milliy bezak tizimi va xalq madaniyatidagi o'rnini yoritish. Ushbu masalani o'rganishda dalillarni tarixiy

kontekst, buyumning moddiy xususiyatlari va uni yaratgan hunarmandlar tajribasi bilan bog‘liq holda ko‘rib chiqish lozim. Har bir xulosaning qaysi manbaga tayangani aniq ko‘rsatilsa, ilmiy bayonning tekshiriluvchanligi ortadi.

Tahlil mezonlari sifatida buyumning kelib chiqish joyi, sanasi, shakli, o‘lchami, xomashyosi, sirt ishlovi, bezak usuli va saqlanish holatini qayd etish mumkin. Ustalar bilan suhbat o‘tkazilganda suhbat sanasi va ma‘lumotning kelib chiqishi hujjatlashtiriladi. Bunday yondashuv tavsifiy ma‘lumotni ilmiy talqindan ajratishga, o‘xshashlik va farqlarni dalillar asosida muhokama qilishga yordam beradi.

Kulolchilikning amaliy va badiiy vazifalari

Kulolchilik buyumlari ovqat tayyorlash, saqlash, tashish, dasturxon tuzash va marosimlarda foydalanish kabi vazifalarni bajargan. Biroq bu buyumlar faqat utilitar predmet emas. Ularning mutanosibligi, gardish va tag qismining ishlanishi, sirt bezagi, ranglar uyg‘unligi va naqsh ritmi badiiy ifoda vositalari hisoblanadi. Shu sababli kulolchilikni amaliy san‘at sifatida o‘rganishda texnik sifat bilan badiiy yechimni ajratib qo‘ymaslik kerak.

Kulolchilikning amaliy ehtiyoj, estetik tafakkur, milliy bezak tizimi va xalq madaniyatidagi o‘rnini yoritish. Ushbu masalani o‘rganishda dalillarni tarixiy kontekst, buyumning moddiy xususiyatlari va uni yaratgan hunarmandlar tajribasi bilan bog‘liq holda ko‘rib chiqish lozim. Har bir xulosaning qaysi manbaga tayangani aniq ko‘rsatilsa, ilmiy bayonning tekshiriluvchanligi ortadi.

Tahlil mezonlari sifatida buyumning kelib chiqish joyi, sanasi, shakli, o‘lchami, xomashyosi, sirt ishlovi, bezak usuli va saqlanish holatini qayd etish mumkin. Ustalar bilan suhbat o‘tkazilganda suhbat sanasi va ma‘lumotning kelib chiqishi hujjatlashtiriladi. Bunday yondashuv tavsifiy ma‘lumotni ilmiy talqindan ajratishga, o‘xshashlik va farqlarni dalillar asosida muhokama qilishga yordam beradi.

Shakl, kompozitsiya va bezak uyg‘unligi

Sopol buyumning kompozitsiyasi uning hajmiy tuzilishiga bog‘liq. Lagan yuzasidagi naqsh markaziy maydon va chekka hoshiyalar orqali tartiblanishi mumkin; kosa yoki ko‘za bezagida esa shaklning egri chiziqlari va ko‘rish burchagi hisobga olinadi. Naqshning buyum sirtiga mos joylashtirilishi kompozitsion muvozanatni ta‘minlaydi. Badiiy tahlilda ritm, simmetriya, kontrast, rang muvozanati va bo‘sh maydonning vazifasi alohida ko‘rib chiqiladi.

Kulolchilikning amaliy ehtiyoj, estetik tafakkur, milliy bezak tizimi va xalq madaniyatidagi o‘rnini yoritish. Ushbu masalani o‘rganishda dalillarni tarixiy kontekst, buyumning moddiy xususiyatlari va uni yaratgan hunarmandlar tajribasi bilan bog‘liq holda ko‘rib chiqish lozim. Har bir xulosaning qaysi manbaga tayangani aniq ko‘rsatilsa, ilmiy bayonning tekshiriluvchanligi ortadi.

Tahlil mezonlari sifatida buyumning kelib chiqish joyi, sanasi, shakli, o‘lchami, xomashyosi, sirt ishlovi, bezak usuli va saqlanish holatini qayd etish mumkin. Ustalar bilan suhbat o‘tkazilganda suhbat sanasi va ma‘lumotning kelib chiqishi hujjatlashtiriladi. Bunday yondashuv tavsifiy ma‘lumotni ilmiy talqindan ajratishga, o‘xshashlik va farqlarni dalillar asosida muhokama qilishga yordam beradi.

Rang va naqsh an’analari

O‘zbekiston kulolchiligida rang tanlovi hududiy maktab, sir turi, xomashyo va pishirish texnologiyasi bilan bog‘liq. Rishton an’analari ko‘k va moviy tuslar, G‘ijduvon buyumlarida esa turli ranglarning faol uyg‘unligi ko‘p uchraydi. O‘simliksimon, geometrik va boshqa bezak motivlari ustalar ijodida turlicha talqin qilinadi. Naqshning ma’nosini izohlashda esa umumiy taxminni tarixiy fakt sifatida bermaslik, mahalliy ustalar sharhi va ilmiy manbalarga tayanish zarur.

Kulolchilikning amaliy ehtiyoj, estetik tafakkur, milliy bezak tizimi va xalq madaniyatidagi o‘rnini yoritish. Ushbu masalani o‘rganishda dalillarni tarixiy kontekst, buyumning moddiy xususiyatlari va uni yaratgan hunarmandlar tajribasi bilan bog‘liq holda ko‘rib chiqish lozim. Har bir xulosaning qaysi manbaga tayangani aniq ko‘rsatilsa, ilmiy bayonning tekshiriluvchanligi ortadi.

Tahlil mezonlari sifatida buyumning kelib chiqish joyi, sanasi, shakli, o‘lchami, xomashyosi, sirt ishlovi, bezak usuli va saqlanish holatini qayd etish mumkin. Ustalar bilan suhbat o‘tkazilganda suhbat sanasi va ma’lumotning kelib chiqishi hujjatlashtiriladi. Bunday yondashuv tavsifiy ma’lumotni ilmiy talqindan ajratishga, o‘xshashlik va farqlarni dalillar asosida muhokama qilishga yordam beradi.

Kulolchilik va milliy madaniy xotira

An’anaviy buyumlar avlodlar davomida shakl va bezak tajribasini saqlab keladi. Usta-shogird munosabatlari orqali nafaqat texnik ko‘nikmalar, balki ishga munosabat, materialni his qilish, sifat mezonlari va mahalliy terminlar ham uzatiladi. Oilaviy ustaxonalar va hunarmandlar jamoalari shu jihatdan madaniy xotiraning faol tashuvchilari hisoblanadi. Biroq merosni saqlash faqat tarixiy buyumni namoyish qilish emas, balki uni yaratish bilimlarini ham hujjatlashtirishni talab etadi.

Kulolchilikning amaliy ehtiyoj, estetik tafakkur, milliy bezak tizimi va xalq madaniyatidagi o‘rnini yoritish. Ushbu masalani o‘rganishda dalillarni tarixiy kontekst, buyumning moddiy xususiyatlari va uni yaratgan hunarmandlar tajribasi bilan bog‘liq holda ko‘rib chiqish lozim. Har bir xulosaning qaysi manbaga tayangani aniq ko‘rsatilsa, ilmiy bayonning tekshiriluvchanligi ortadi.

Tahlil mezonlari sifatida buyumning kelib chiqish joyi, sanasi, shakli, o‘lchami, xomashyosi, sirt ishlovi, bezak usuli va saqlanish holatini qayd etish mumkin. Ustalar bilan suhbat o‘tkazilganda suhbat sanasi va ma’lumotning kelib chiqishi hujjatlashtiriladi. Bunday yondashuv tavsifiy ma’lumotni ilmiy talqindan ajratishga, o‘xshashlik va farqlarni dalillar asosida muhokama qilishga yordam beradi.

Ta’lim va zamonaviy dizayndagi imkoniyatlar

Kulolchilik amaliy san’at, dizayn va texnologik ta’limni integratsiyalash uchun qulay yo‘nalishdir. Talabalar buyum shaklini tahlil qilish, naqsh eskizini ishlab chiqish, ranglar uyg‘unligini sinash va material xususiyatlarini kuzatish orqali badiiy hamda texnik kompetensiyalarni rivojlantiradi. Zamonaviy dizaynda an’anaviy motivlardan foydalanish ijodiy imkoniyatlarni kengaytiradi, lekin manbani ko‘rsatish, mahalliy ustalar mehnatini hurmat qilish va naqshlarni kontekstdan uzib qo‘ymaslik muhimdir.

Kulolchilikning amaliy ehtiyoj, estetik tafakkur, milliy bezak tizimi va xalq madaniyatidagi o‘rnini yoritish. Ushbu masalani o‘rganishda dalillarni tarixiy kontekst, buyumning moddiy xususiyatlari va uni yaratgan hunarmandlar tajribasi bilan bog‘liq holda ko‘rib chiqish lozim. Har bir xulosaning qaysi manbaga tayangani aniq ko‘rsatilsa, ilmiy bayonning tekshiriluvchanligi ortadi.

Tahlil mezonlari sifatida buyumning kelib chiqish joyi, sanasi, shakli, o‘lchami, xomashyosi, sirt ishlovi, bezak usuli va saqlanish holatini qayd etish mumkin. Ustalar bilan suhbat o‘tkazilganda suhbat sanasi va ma’lumotning kelib chiqishi hujjatlashtiriladi. Bunday yondashuv tavsifiy ma’lumotni ilmiy talqindan ajratishga, o‘xshashlik va farqlarni dalillar asosida muhokama qilishga yordam beradi.

Muhofaza va rivojlantirish masalalari

Kulolchilik merosining barqaror rivoji xomashyo sifati, ustaxonalarning iqtisodiy sharoiti, mahsulot bozoriga chiqish, yosh mutaxassislar tayyorlash va madaniy turizm bilan bog‘liq. Muzeylar, ta’lim muassasalari va hunarmandlar o‘rtasidagi hamkorlik buyumlarni hujjatlashtirish, ko‘rgazmalar tashkil etish va amaliy mahorat darslarini rivojlantirishga yordam beradi. Raqamli kataloglar esa buyumlarning shakli, o‘lchami, materiali va bezaklarini keng auditoriyaga tanitishi mumkin.

Kulolchilikning amaliy ehtiyoj, estetik tafakkur, milliy bezak tizimi va xalq madaniyatidagi o‘rnini yoritish. Ushbu masalani o‘rganishda dalillarni tarixiy kontekst, buyumning moddiy xususiyatlari va uni yaratgan hunarmandlar tajribasi bilan bog‘liq holda ko‘rib chiqish lozim. Har bir xulosaning qaysi manbaga tayangani aniq ko‘rsatilsa, ilmiy bayonning tekshiriluvchanligi ortadi.

Tahlil mezonlari sifatida buyumning kelib chiqish joyi, sanasi, shakli, o‘lchami, xomashyosi, sirt ishlovi, bezak usuli va saqlanish holatini qayd etish mumkin. Ustalar bilan suhbat o‘tkazilganda suhbat sanasi va ma’lumotning kelib chiqishi hujjatlashtiriladi. Bunday yondashuv tavsifiy ma’lumotni ilmiy talqindan ajratishga, o‘xshashlik va farqlarni dalillar asosida muhokama qilishga yordam beradi.

Xulosa

O‘zbek xalq amaliy bezak san’atida kulolchilik amaliy vazifa va badiiy ifodani uyg‘unlashtirgan muhim yo‘nalishdir. Unda shakl, rang, naqsh va texnologiya bir butun tizimni tashkil etadi. Kulolchilikni o‘qitish, ilmiy o‘rganish va zamonaviy dizaynda ijodiy qo‘llash milliy merosning davomiyligini ta’minlashga xizmat qiladi. Bu jarayonda ustalar tajribasini e’tirof etish, ishonchli manbalarni qo‘llash va an’anani zamonaviy ehtiyoj bilan muvozanatlash zarur.

Kulolchilikning amaliy ehtiyoj, estetik tafakkur, milliy bezak tizimi va xalq madaniyatidagi o‘rnini yoritish. Ushbu masalani o‘rganishda dalillarni tarixiy kontekst, buyumning moddiy xususiyatlari va uni yaratgan hunarmandlar tajribasi bilan bog‘liq holda ko‘rib chiqish lozim. Har bir xulosaning qaysi manbaga tayangani aniq ko‘rsatilsa, ilmiy bayonning tekshiriluvchanligi ortadi.

Tahlil mezonlari sifatida buyumning kelib chiqish joyi, sanasi, shakli, o‘lchami, xomashyosi, sirt ishlovi, bezak usuli va saqlanish holatini qayd etish mumkin. Ustalar bilan suhbat o‘tkazilganda suhbat sanasi va ma’lumotning kelib

chiqishi hujjatlashtiriladi. Bunday yondashuv tavsifiy ma’lumotni ilmiy talqindan ajratishga, o‘xshashlik va farqlarni dalillar asosida muhokama qilishga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abdumannonov, S. S., & Erkinov, M. M. (2026). O‘zbek milliy kulolchilik san’atida an’anaviy naqshlarning badiiy-estetik xususiyatlari va ularni zamonaviy dizaynda qo‘llash imkoniyatlari. *Educational Yield Insights & Breakthroughs*. <https://www.eyib.uz/index.php/EYIB/article/view/1125>
2. Odilov, B. (2026). The art of pottery in Uzbekistan: Its folkloric and spiritual roots, historical development, and contemporary state. *Oriental Journal of History, Politics and Law*. <https://doi.org/10.37547/supsci-ojhpl-06-02-13>
3. Uzbek Academy. (2024, August 8). *Kulolchilik*. <https://uzbekacademy.uz/oz/article/2024/08/08/kulolchilik>
4. Tonza, F. (2019). Gicduvan ve Rishtan Çömlekçiliği. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 135–152. <https://izlik.org/JA89LH23PS>
5. Akhmedov, J. Z., & To‘lqunova, S. A. (2023). Traditions of national ceramics in Uzbekistan. *International Journal of Discoveries and Innovations in Applied Sciences*, 3*(2), 29–32. <https://www.oajournals.net/index.php/ijdias/article/view/1831>